

ภาษิตชาวบ้านปักษ์ใต้บ้านเรา

จวน ชูแสง - เรียบเรียง

ความนำ...

ภาษิตชาวบ้านเป็นถ้อยคำที่ใช้คำง่ายๆ สั้นๆ สืบต่อกันมา มีความหมายลึกซึ้งกินใจ ใช้ภาษาง่าย งาม มีคำคล้องจองกันเพื่อสะดวกในการพูดและจดจำจึงน่าจะเป็นต้นเค้าของกลอนชาวบ้าน ใช้อบรมสั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนดี เป็นที่ต้องการของสังคม จึงเป็นเรื่องที่น่านศึกษา และมีค่าควรปฏิบัติ...

การศึกษาภาษิตชาวบ้านต้องพิจารณาแบบนำสังคมไทยในสมัยก่อนมาประกอบเพราะผู้แต่งสุภาษิตได้สังเกตการดำเนินชีวิตสมัยนั้น แล้วนำสถิติที่เด่นมากแล้วเป็นคติเตือนใจไว้เชิงทำนายที่ถูกต้องแม่นยำ ดังตัวอย่าง

ภาษิตนี้ถ้าตีความโดยเอาสังคมปัจจุบันมาวิเคราะห์จะตีไปในแง่ “สิ่งแวดล้อมและพันธุกรรม” นักจิตวิทยาอาจเอาหลักจิตวิทยามาตีความว่า คนโบราณสอนให้เชื่อเรื่องการปนเปื้อน ตามหลักว่าพฤติกรรมของลูกย่อมเอียงไปทางแม่ เพราะแม่ได้อบรมสั่งสอนลูกสาวและใกล้ชิดลูกสาวของตนกว่าใคร ถ้าแม่เป็นคนดีก็ต้องอบรมลูกให้เป็นคนดีด้วย คุณนางจึงควรดูแล

“ดูว่าให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่”

การตีความอย่างนี้ ย่อมค้านกับหลักวิชาเรื่องพฤติกรรม ที่เชื่อว่าพฤติกรรมของคนๆ เดียวย่อมเป็นผลมาจากพฤติกรรมของคนหลายๆ คน “นาง” ที่จะต้องมีพฤติกรรมที่เป็นผลรวมของทุกคนที่เกี่ยวข้องด้วย

ทำไมต้องนำสังคมไทยมาเกี่ยวข้องด้วย...

เนื่องจากภาษิตชาวบ้านมาจากชีวิตในสังคมไทยพื้นถิ่น ในเรื่องต่างๆ เช่น การแต่งงานโบราณท่านให้เจ้าบ่าวไปอยู่ร่วมกับครอบครัวของเจ้าสาว พ่อแม่ของเจ้าสาวมักไม่ยอมให้ลูกสาวของตนแยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก เพราะเป็นห่วง เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ชายจะแต่งงานกับหญิงสาวคนไหน จำต้องดูแลของหญิงนั้นเป็นสำคัญยิ่งว่าจะเข้ากับตนได้หรือไม่แม่ของหญิงนั้นจะเข้ามามีบทบาทในชีวิตครอบครัวของตน ปัญหาทางครอบครัวจะมีขึ้นหรือไม่จึงอยู่ที่ “แม่” ของ “นาง” มากกว่าจะมาจากตัวนางเอง เพราะลูกต้องเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ แม้สิ่งที่ท่านเห็นดินนั้นจะผิดบางทีก็ต้องจำปฏิบัติตาม เพื่อแสดงว่าเป็นลูกที่ดี เห็นลูกที่มีความกตัญญู นอกจากนั้นบุคคลอื่นอีกหลายคนที่อาศัยอยู่ในครอบครัวนั้น จะเป็นพี่ที่ดี น้องที่ดี มักมีนิสัยคล้ายตามแม่...

พอจะให้คติเตือนใจได้ว่า....

ถ้าเขายินยอมได้แม่ยายดี ก็นับว่าเป็นคนโชคดี แต่ถ้าได้แม่ยายไม่ดี ชีวิตวิวิาก็จะพบปัญหา ถ้าแม่ยายดี แม่บางทีเขายินยอมเกิดขัดแย้งกับภรรยา แม่ของภรรยาอย่าจกสมานใหม่ให้ได้ และยังส่งผลไปถึงลูกด้วย เหตุนี้จึงกล่าวเตือนชายหนุ่มที่จะมีครอบครัว ให้ได้คิดให้ลึกซึ้งในการเลือกคำว่า “คุณงามให้ดูแม่”

รูปแบบหรือโครงสร้างของภาณิตชาวบ้าน

ภาษีที่ดิน แ่งตามรูปแบบหรือโครงสร้างตามหลักวิชาคิตาบ้าน มี ๕ ประเภท คือ

๑. ภาษิตที่มีสัมผัสคล้องจองกันที่มีสัมผัสสระ เช่น

อยากมีอาชีพที่ร้านอยากทำงานอยากเดินสาย

รักเมียเถียนายรักควายเถียน

ใหญ่พริ้วเต๋าลอกกอ

พูดคำศอกรอกคำวา

๒. ภาษีที่มีสัมพัทธ์ต่อกันที่มีสัมพัทธ์ผกผัน เช่น

ขิงก็ราข่าก็แรง

ยุให้ร่ำตำให้ร่ว

๓. ภาษิตแบบบุคคลลาธิฐาน คือพูดเป็นรูปขึ้นมาเช่น

ไฉ่ยอตทองบ้านาย

แพะรับบาป

ชักแม่น้ำทั้งห้า (จากวรรณคดีไทยเรื่องมหาเวสสันดรชาดก)

วัดรอยตีน (จากวรรณคดีไทยเรื่องรามเกียรติ์)

๔. ภาษิตที่สัมผัสเล่นคำ เช่น

ยามสบายก็ใช้ ยามไข้ก็รักษา

ทำงานเพื่อใช้ ตัดไม้เพื่อเงิน

ถ่อตี ถ่อปัก ถ่อหัก ถ่อสอย

ขวัญข้าวเท่าหัวเรือ ขวัญเกลือเท่าหัวช้าง

สุกก่อนห้าม งามก่อนแต่ง

- ช่วยเหลือดูแลตลอด

- ทำอะไร คิดอะไรต้องเพื่อขาดเพื่อเหลือ

- การทำงานสิ่งใดถ้าส่วนช่วยดีก็ดี

- ควรรู้คุณสิ่งที่มีคุณ

- การทำอะไรซ้ำๆ กันนั้นไม่ดี

ภาพิตชาวบ้านพักได้มีรูปแบบและโครงสร้างที่น่าสนใจ...

สามารถแบ่งแยกเป็นประเภทต่างๆ ได้ ๔ ประเภท คือ

๑. ภาษีชาวบ้านที่มีคตีมุ่งสั่งสอนอบรม

๒. ภาพิตชาวบ้านที่เป็นสำนวนเปรียบเทียบ

๓. ภาพิตชาวบ้านที่เป็นแบบอุปมาอุปมัย

๔. ภาพิตชาวบ้านที่เป็นคำอ้างอิง

ภาษิตชาวบ้านที่มีคติมุ่งสั่งสอนอบรม

- ภาษิตประเภทนี้ใช้คำสั้นๆ เข้าใจง่าย เพราะมาจากชีวิตจริงที่เห็นๆ กันอยู่ ดังตัวอย่าง
อย่าหนุกตามเพื่อน	- อย่าสนุกตามเพื่อน
เข้าบ้านท่านต้องหางหัดเข้าวาน	- เมื่ออยู่ในบ้านเขาต้องยอมเขาไว้ก่อน
คนขี้คร้านทำการอกแตก	- คนขี้เกียจมักทำงานหักโหมจนเกินกำลัง
ตามหลังนายหมาไม่ขับ	- การทำอะไรตามผู้ใหญ่มักไม่เสียหาย
ปากอื้อผาคอ (เหมือนปลาหมอตายเพราะปาก)	- คือคนที่พูดพล่อยจนตัวได้รับอันตราย
อย่านอนบ้านคนมี ตามหลังโหมหนี่ นอนหลับโรงปอ	- อย่าไปนอนค้างคืนบ้านคนมั่งมี อย่าตามหลังพวกโจร
นอนสูงให้คว่ำ นอนต่ำให้หงาย	- อย่านอนในบ่อนการพนัน เพราะมีแต่พลอยเสียหายด้วย
เข้าเมืองตาหลัดต้องเหลัดตาตาม	- เมื่อเป็นผู้ใหญ่มีตำแหน่งสูงทำอะไร ให้คิดถึงผู้น้อย เมื่อเป็นผู้น้อยก็ต้องคิดถึงผู้ใหญ่
ข้างแล่นอย่ายุ่งหาง	- อยู่ที่ไหนต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
หวานเป็นลมขมเป็นยา	- เหมือน น้ำเชียวอย่าขวางเรือ อย่าขัดขวางผู้มีอำนาจ
แพ้นอย่าแพไฟ	- อย่าขัดขวางเหตุการณ์ที่กำลังเป็นไปอย่างรุนแรง
ตื่นแต่ตีก สึกแต่หนุม	- คำหวานมักไร้ประโยชน์คำติเป็นยาแก้
อย่าชนดินถมปลวก	- ถ้าจะล้มเลิกก็ขอให้ทำเพราะทำแล้วไม่อาจสำเร็จได้
ทำไรให้ถามพระเสียหมั่ง	- อย่าล้มเลิกเพราะคำวิจารณ์ของคนอื่น
	- จะทำอะไรให้รีบทำเสียแต่ยังมีโอกาสมาก
	- เหมือน อย่าเอาเนื้อหนูไปเจือเนื้อช้างเอาทรัพย์หรือ
	- สิ่งของจากคนจน หรือมีน้อย ไปให้แก่ผู้ที่มีมากกว่า
	- จะทำอะไรควรปรึกษาท่านผู้รู้เสียบ้าง จะได้ไม่เสียหาย

ภาษิตชาวบ้านที่เป็นสำนวนเปรียบเทียบ

- ภาษิตประเภทนี้มีความเปรียบอยู่ในตัว บางภาษิตเป็นแบบคำพังเพย ดังตัวอย่าง...
ใหญ่พรวนเต่าลอก	- อายุมากเสียเปล่าไม่ได้มีลักษณะเป็นผู้ใหญ่
หางเต่าค้ำกับหางแลน (เหมือนขิงก็ราขาก็แรง)	- ต่างก็มีความร้อนพองๆ กัน ต่างไม่ยอมลดละกัน
กินคำเข้ารั้ว ทำคำไม้ไผ่	- กินมากแต่ทำน้อย
พรวนก้าวออกโลกเป็นพรวน	- เริ่มเหตุไว้อย่างไร ผลที่ตามมาก็เป็นตามเหตุ
ทำงานสงหมาพอพันช้าง	- ทำงานแบบขอไปที
พูดคำศอกออกไปคำวา	- นำเรื่องไปเสริมต่อเกินไปจากที่ได้ยินมา
วัวโคเข้าคอกคนนั้น	- ใครทำกรรมดีชั่วยกก็ได้รับตามที่ตนทำ

ตัวไหนตากตัวนั้นไซ (เหมือนกินปูนร้อนท้อง หรือ วัวลั่นหลังหะ) - ทำอาการพิรุณขึ้นเอง แสดงอาการ
เดือดร้อนขึ้นเอง

หมาเห่าเรือบิน

- พุดจาเกินฐานะ หรือ ทำอะไรไม่เจียมตัว

หมาเห่าใบตองแห้ง

- อวดไม้แต่ปากอย่าได้กลัว หรือ พุดปาว ๆ ไม่มีมูล

ไม่เต็มแรง

- บ้า ๆ บอ ๆ

สามน้ำไม่เปีย

- ทำเป็นเฉื่อยชา เกียจคร้าน แบบทองไม่รู้ร้อน

หมาหิวเฝ้า

- กระโถนทองพระโรง

ยิงช้างอย่าหมายช้าง

- การทำงานใหญ่ๆ อย่าหวังว่าจะได้รับผลตามที่คิด

เสาเร็นอยู่บนหอพาย

- คนจรัจัด

ผิดตั้งเปล่า

- ความหวังเหลวเป็นน้ำต้องเสียแรงเปล่า

นั่งในดั่งยกตัวเอง

- คนที่ยกยกตนเองย่อมยกไม่ขึ้นกลับแสดงความโง่ให้เขา
หัวเราะเยาะ

เย็บจากมุงห้อง (เหมือน เกี้ยวแฝกมุงป่า)

- ทำอะไรเกินกำลังความสามารถของตน

อย่าฝากกล้วยไว้เด็ก อย่าฝากเหล็กไว้ช่าง

- อย่าฝากอะไรที่ผู้รับจะได้ประโยชน์โดยตรงเขามักเบียด
บังเอาผลประโยชน์

ทำไม่สอกไม่เคลื่อน

- ทำเป็นทองไม่รู้ร้อน

ทุกหนักจะจม

- โลกนี้หนักมากลมหาย ทำเกินกำลังมักเสียหาย

ควายไม่ชนนาน

- คนที่ไม่ใช้ความคิดมักทำอะไรสำเร็จช้า

ตีเมียอย่าดูหน้า พันพร้าวอย่าดูคม

- เมื่อต้องใช้ความเด็ดขาดอย่าได้อาลัยอาวรณ์
กับสิ่งเล็ก ๆ น้อยๆ เดี่ยวใจอ่อนเสียก่อน

เจ๊กไม่ตาย ผ้าลายโ

- ครอบคดที่ยังมีผู้ทำ ผู้ผลิตอย่าวิตกว่าจะไม่มีของใช้

ไม่มีสักสิ่งหลังไม่พัง

- เมื่อมีเรื่องเสียหายย่อมมีผู้ก่อเหตุเสมอ

ล่อยช้อนตามเปียก

- ขอบเออออห่อหมก - เชื้อ เห็นด้วยกับเขาเสมอไป

ภาษิตชาวบ้านที่เป็นแบบอุปมาอุปไมย...

เป็นภาษิตที่นำสิ่งต่างๆ มาอ้างเปรียบเทียบ ดังตัวอย่าง

ทำงานเหมือนหมาเลียน้ำร้อน

- ทำงานไม่เรียบร้อย ไร้ใจไม่ได้

ยุ่งเหมือนงูเข้ารัง

- ยุ่งเหยิงสับสนสิ้นดี

หูกเหมือนขี้ไต้

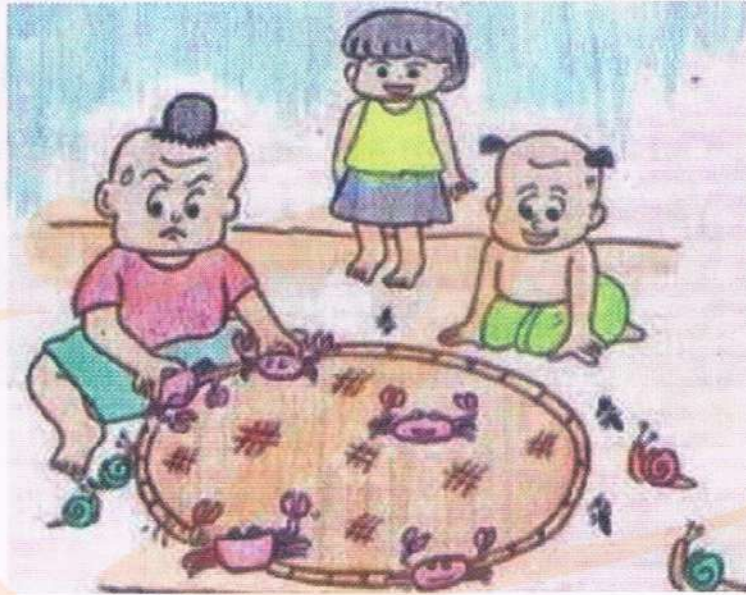
- โกหกเสมอ, พูดจาไม่เคยเชื่อได้

แม่เหมือนจิ้งจอกแดง

- เสียงดังลั่นฟังไม่ได้ศัพท์

ร้านเหมือนจับปูใส่ถัง

- ชุกชนมาก ไม่เป็นอันอยู่หนึ่งได้

ยุ่งเหมือนหมวดข้าวยา

- ยุ่งเหยิงสิ้นดี

จิตเหมือนหิดยักษ์

- รสจิตขี้ด, ไม่มีรสชาติเสียเลย

จนเหมือนขนไม้ตัน

- ยากจนเต็มทน เหมือนตะบันหมากไม่มีกัน

คดเหมือนดอใจ

- คดมากวกไปวนมา (ใช้กับสิ่งที่มีรูปปรากฏ)

เกลี้ยงแพวเหมือนแมวเลีย

- หมดสิ้นไม่เหลือแม้แต่น้อย

ดีเหมือนเหล้าเครียะ

- เล่ห์เหลี่ยมหรือชั้นเชิงสูงเหมือนเหล้า ชาวตะเครียะ

ดั่งดั่งเหมือนลิงได้ดั่ง

- สะดิดสะดั่ง เหมือนกิ้งก่าได้ทอง

เปี้ยกเหมือนเหยือกแมว

- เปี้ยกจนเหลวแฉะ

ตุกติกเหมือนพริกไม้ค้าง

- ลูกกลิ้งลูกสนหรือนั่งไม่นั่ง เหมือนต้นพริกไม่มีร้าน

ปัดปัดเหมือนแม่ไก่รังทั้ง

- เทียวุ่นวายให้คนอื่นรำคาญ เหมือนแม่ไก่ตัวที่ไขไม่เป็นที่

ช่วยกันเหมือนช่วยจันทร์

- ช่วยเหลือกันทั้งบ้านทั้งเมือง

เอือดเหมือนสอเกลือก

- ทำตนเป็นคนเอือดสิ้นดี หรือ เอือดแฉะมาก

ขี้คว้านเหมือนเรือต

- ขี้เกียจมาก คอยแต่จะนอนกิน

หูกเพรื่อเหมือนเรืออวน

- ทำให้ไหลบ่าไปทั่ว ทำแบบคนมักง่าย

เปรี้ยวเหมือนเปียกอีแปร็ด

- เปรี้ยวมากจนทานไม่ไหว

ทำหน้าที่เหมือนโนราโรงแพ
หน้าแดงเหมือนวานลิงเสน
เหียบเหมือนโนราโรงแพ
พาโลเหมือนวัวตาง
ริงรังเหมือนหนังโคกทราย
เขอะเหมือนขี้ไต้
ร้อนเหมือนโปเตียนห้า
ร้ายเหมือนฟ้าเตียนหก

- ดีสีหน้าเป็นคนผิวดำอย่างยิ่ง
- หน้าแดงมาก
- เหียบเหมือนเป่าสา
- ดื้อรั้นมาก
- รุงรังมาก เหมือนหนังตลกมาจากบ้านโคกทราย
- ชอบยุ่มย่าม ชอบไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องคนอื่นเขา
- ร้อน อบอ้าวแห้งแล้งจัด หรือ ร้อนใจมาก
- ดุร้ายน่ากลัวมาก

ภาษิตชาวบ้านประเภทคำอ้างอิง...

ภาษิตประเภทนี้นำเอาความจริงมาเปรียบเทียบ ดังตัวอย่าง

ยิ่งหยุดยิ่งไกล ยิ่งไปยิ่งแค

- ยิ่งทำยิ่งใกล้ผลสำเร็จ ยิ่งทิ้งไว้ก็ยิ่งเสร็จช้า

คนผิดเสียหน้า คนบ้าเสียจริต

- คนที่มีอะไรบกพร่องย่อมมีรอยพิรุณ

อย่าเอาถั่วกับพลกอยาเอาปากกับหนามเตย - สดตัวลงไปแลกตอบได้กับคนที่มีความทะนุถนอม

เหมือน อย่าเอาพิมเสนไปแลกกับเกลือ หรืออย่าแก่ง
เท้าหาเสี้ยน

สรุปคุณค่าของภาษิตชาวบ้านปักษ์ใต้

ภาษิตชาวบ้านปักษ์ใต้ มีคุณค่าในการสั่งสอนอบรม เตือนสติเตือนใจลูกหลาน ช่วยบอกภาวะ
ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ให้ความรู้ด้านสำนวนภาษา สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในแง่ต่างๆ ซึ่งสามารถ
นำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาศาสตร์แขนงต่างๆ ได้ ภาษิตชาวบ้านน่าจะเป็นต้นเค้าของกลอนชาวบ้าน จึงมีค่าควร
ศึกษาและนำมาปฏิบัติได้จริง

หนังสืออ้างอิง

๑. สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ , คติชาวบ้านปักษ์ใต้ สำนักพิมพ์ก้าวหน้า วังบูรพา พระนคร กุมภภาพันธุ์ ๒๕๑๒.
๒. ราชบัณฑิตยสถาน. ภาษิต สำนวนไทย ๔ ภาค ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ, ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๕.
๓. จักรรัช ธีระกุล , คำสอน - คนสอน .นครศรีธรรมราช : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ-
นครศรีธรรมราช , ๒๕๕๕.